

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A HUN-REN BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2023 | 4. SZÁM
LXV. ÉVFOLYAM

Rózsa Márton

Augsburgi Brúnó és Szent István

Nagy Levente – Szilágyi Emőke Rita

Új adatok az Oláh, a Hunyadi és a Drakula család genealógiájához

Buza János

Az 1613. évi 28. törvénycikk nyomában

Romsics Gergely

A balkáni expanzió a magyar külpolitikai tervezésben, 1917–1918

Hantos-Varga Márta

A politikai cselekvés viszonyítási pontjai a keresztény államelmélet
és a szentszéki megnyilatkozások alapján

László Andor

Szekfű Gyula historiográfiai nézeteinek hatása saját korában

Novák Attila

Kibucok és szövetkezetek az 1960-as évek Magyarorszáján

Vita a vidéktörténetről

Gyáni Gábor, Tomka Béla, Valuch Tibor, Varga Zsuzsanna,
Horváth Gergely Krisztián írásai

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN
felelős szerkesztő

FÓNAGY ZOLTÁN, NEUMANN TIBOR, OBORNI TERÉZ, ZAHORÁN CSABA
rovatvezetők

DETRE ANDRÁS
szerkesztőségi munkatárs

Szerkesztőbizottság

MOLNÁR ANTAL
elnök

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR, FODOR PÁL,
GLATZ FERENC, OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA,
PÓK ATTILA, SOLYMOSI LÁSZLÓ, SZAKÁLY SÁNDOR,
SZÁSZ ZOLTÁN, VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája:
tortenelmiszemle@abtk.hu

*Kérjük szerzőinket, hogy kézirataikat
a közlési szabályzatnak megfelelően készítsék el,
amely honlapunkon érhető el:
<http://www.tti.abtk.hu/kiadvanyok/folyoiratok/tortenelmi-szemle.html>*

A 2023-as évfolyam megjelentetését
a Nemzeti Kulturális Alap és a Magyar Tudományos Akadémia támogatja

Nemzeti
Kulturális
Alap

HUN
REN

BÖLCSESZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET

ISSN 0040-9634

TARTALOMJEGYZÉK

LXV. évfolyam, 2023. 4. szám

TANULMÁNYOK

- Rózsa Márton** Augsburgi Brúnó és Szent István. Esettanulmány a személyi helyváltoztatás hatalmi aspektusainak vizsgálatához 615
- Nagy Levente – Szilágyi Emőke Rita** Hollókőtől Esztergomig. Új adatok az Oláh, a Hunyadi és a Drakula család genealógiájához 639
- Buza János** A pénzügyi válság előszele. Az 1613. évi 28. törvénycikk nyomában 669
- Romsics Gergely** Érdek, befolyás, birodalom. A balkáni expanzió a magyar külpolitikai tervezésben, 1917–1918 679
- Hantos-Varga Márta** A politikai cselekvés viszonyítási pontjai a keresztény államelmélet és a szentszéki megnyilatkozások alapján 705
- László Andor** Szekfű Gyula historiográfiai nézeteinek hatása saját korában 737
- Novák Attila** Kibucok és szövetkezetek, avagy szövetkezeti gondolatok az 1960-as évek Magyarországon – izraeli visszhanggal 753

VITA

- Gyáni Gábor** Egyfajta vitastílusról 765
- Tomka Béla** A jelenkortörténet kutatásáról és a források vétőjogáról 775
- Valuch Tibor** A jelenkortörténetről és az államszocializmus társadalmáról tárgyilagosan. Megjegyzések Horváth Gergely Krisztián írása kapcsán 781
- Varga Zsuzsanna** Vitacikk vagy vádirat? 791
- Horváth Gergely Krisztián** Egy elmaradt vita margójára 799

TANULMÁNYOK

AUGSBURGI BRÚNÓ ÉS SZENT ISTVÁN Esettanulmány a személyi helyváltoztatás hatalmi aspektusainak vizsgálatához

RÓZSA MÁRTON

BRUNO OF AUGSBURG AND SAINT STEPHEN
A Case Study on the Political Aspects of Individual Movement

The paper examines the question how the political centres of the eleventh-century Central Europe tried to use the geographic movement of individuals for their own purposes. The study focuses on the case of Bruno of Augsburg who visited the royal court of Stephen I of Hungary twice between 1003 and 1007. The analysis pays special attention to the context of the relevant passages in the sources, the image of Stephen I in the Chronicon of Thietmar, and the political use of Bruno's travels.

Keywords: mobility, propaganda, diplomacy, exile

A középkorral kapcsolatban gyakran felmerül az a gondolat, hogy az emberek keveset utaztak, a korszaktól azonban mégsem lehet eltagadni azt a tényt, hogy az alapvető kommunikáció, a társadalom, a gazdaság és a politika sem működhett egyének gyakori helyváltoztatása nélkül. A kérdéskört vizsgálva egyenesen kijelenthetjük, hogy a hatalomnak szüksége volt az emberek mozgására. A hatalom és a személyi helyváltoztatás kapcsolatát természetesen már régóta kutatják a történészek olyan jól definiálható középkori jelenségekkel kapcsolatban, mint a mozgó uralkodói udvarok vagy a Karoling-kori *missusok*.¹ Kutatómunkámban az említetteknel általánosabb megközelítéssel igyekszem vizsgálni az

Rózsa Márton, projektmenedzser, Bécsi Egyetem, Történelmi és Kulturális Tanulmányok Kara, Történelmi Intézet. Jelen tanulmány a European Research Council Horizon 2020 programjának támogatásával megvalósuló 101002357. sz. kutatóprojekt (RELEVEN) keretében készült. Ezúton szeretném megköszönni projektvezetőnk, Tara Andrews támogatását. Emellett szeretném hálámat kifejezni Solymosi Lászlónak és Thorockay Gábornak, akik a leadás előtt időt szakítottak az első kézirat átolvasására, és véleményüket megosztották velem.

- 1 Lásd Conrad Peyer: *Das Reisekönigtum des Mittelalters*. *Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte* 51 (1964) 1–21.; Thomas Zotz: *Präsenz und Repräsentation: Beobachtungen zur königlichen Herrschaftspraxis im hohen und späten Mittelalter*. In: *Herrschaft als soziale Praxis. Historische und sozial-anthropologische Studien*. Hrsg. Alf Lüdtke. Göttingen, 1991. (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 91) 168–194.; François L. Ganshof: *Frankish Institutions under Charlemagne*. [Trans. Bryce Lyon – Mary Lyon.] Providence [RI], 1968.; Rosamond McKitterick: *Charlemagne's Missi and Their Books*. In: *Early Medieval Studies in Memory of Patrick Wormald*. Ed. Stephen Baxter et al. Burlington [VT], 2009. 253–267.

egyének mozgásának és a hatalomnak az összefüggéseit közép-európai – vagy, ahogy az utóbbi néhány évtizedben szintén szeretik nevezni, köztes-európai – keretek között.

Jelen tanulmányomban egyetlen személy, Augsburgi Brúnó esetén keresztül közelítem meg a fentebb megjelölt témát, aki két utat tett meg a Magyar Királyság és a Német-római Birodalom között. Brúnó II. Henrik német és itáliai király (1002/1004–1024), majd német-római császár (1012–1024) testvére, illetve I. István magyar nagyfejedelem és király (997–1038) sógora volt. Magyarországi látogatásairól Merseburgi Thietmar krónikája, II. Henrik csonkán fennmaradt Utrechti Adalbold-féle életrajza és Querfurti Brúnó II. Henrikhez írt levele emlékezik meg.² A középkorkutatók régóta ismerik Augsburgi Brúnó útjait, ám talán a forrásanyagból kinyerhető információ szűkössége miatt nem igazán került a tanulmányok középpontjába.³ Tanulmányomban azt vizsgálom, hogyan használta fel I. István Brúnó útjait saját hatalmi érdekeinek, elismertségének és befolyásának a Német-római Birodalmon belül való növelésére és fenntartására. Bár Brúnó példáján keresztül érintem a diplomácia kérdéskörét is, azonban az elemzés számára az uralkodók kapcsolatai csak háttérként szolgálnak, a hangsúly a mozgó egyén és a hatalom viszonyán van.

Az elemzés fókuszában álló eset forrásadottsága lehetőséget teremt, egyben meg is követeli, hogy a szöveggörnyezet vizsgálata a tanulmány meghatározó részét képezze. Emellett kitérek I. István magyar király Thietmar krónikájában fellelhető ábrázolására is. Az utóbbi téma látszólag kevés kapcsolatban áll vizsgálatunk tárgyával. Az Istvánról szóló bejegyzések azonban egyrészt szintén a kontextus részét képezik, és bizonyos mértékben hatást gyakorolnak a szöveg jellegére, másrészt pedig lehetőséget nyújtanak a magyar király hatalmi törekvéseinek megértésére, amelyeket e tekintetben a diplomácián és propagandán keresztül kívánt elérni. Az elbeszélések vizsgálatába beemelem különböző társadalmi jelenségek, mint az *amicitia*, *asylum* és az *auxilium* narratív felhasználását és szerepét is, mivel ezek szintén befolyásolhatták bizonyos forrásszövegek jellegét.⁴ A tanulmány utolsó fejezeteiben a narratívaelemzés során felmerülő bizonyos elemekből – az *amicitiára*, az *asylumra* és az *auxiliumra* tett utalásokból, illetve István kortárs megítéléséből – következtek azokra a politikai eszközökre, amelyeket a magyar király felhasználhatott Augsburgi Brúnó útjaival kapcsolatban. Ezen elemzés részét képezi szintén a személyek – különösen Augsburgi Brúnó – jelenlétének és mozgásának jelentősége.

- 2 Chabannais-i Adémar elbeszélésében oly mértékben összeolvad Sankt Galleni Brúnó, Querfurti Brúnó és Augsburgi Brúnó alakja, hogy értesüléseit nem lehet érdemben figyelembe venni a jelen tanulmányhoz.
- 3 Legutóbb Norbert Kersken: Hungary as a Place of Exile in the Middle Ages. In: *Ruscia - Hungaria - Europa. Ünnepi kötet Font Márta professzor asszony 70. születésnapjára*. Szerk. Bagi Dániel et al. Pécs, 2022. 300–320. foglalkozott különböző szempontok szerint Augsburgi Brúnó útjával az Árpád-kori Magyar Királyságban menedéket szerző száműzötteket vizsgálva.
- 4 E jelenségek vizsgálata a német középkorkutatás egyik irányzatából nőtt ki. Az úttörő munkák közé tartozik: Karl Schmid: Zur Entstehung und Forschung von Geschlechterbewußtsein. *Zeitschrift für die Geschichte des Oberreihns* 134 (1986) 21–33.; Gerd Althoff: *Verwandte, Getreue und Freunde. Zum politischen Stellenwert der Gruppenbindungen im früheren Mittelalter*. Darmstadt, 1990.; Uő: *Amicitiae und Pacta. Bündniss, Einung, Politik und Gebetsdenken im beginnenden 10. Jahrhundert*. Hannover, 1992. (Monumenta Germaniae Historica. Schriften 37.) Közép-európai kontextusban legátfogóbban Báling Péter: *Az Árpád-ház hatalmi kapcsolatrendszerei. Rokonok, barátok és dinasztikus konfliktus Kelet-Közép-Európában a 11. században és a 12. század elején*. Bp., 2021. (Arpadiana 7) 193–199., 223–246. vizsgálta az *amicitia*, *asylum*, *consilium* és *auxilium* vonatkozásait.

Brúnó útjai Szent István udvarába

Augsburgi Brúnó forrásaink alapján két alkalommal járt a Magyar Királyságban.⁵ Mindkét útját István király uralkodásának korai éveire keltezik. Mint majd a tanulmány további részeiből világossá válik, egyik útról sincs részletes beszámoló, ám a forrásokban fellelhető szövegkontextus alaposabb vizsgálata és a rekonstruálható politikai és diplomáciai viszonyok újraértelmezése sok hasznos adattal szolgálhat Brúnó magyarországi útjainak elemzéséhez. A következő néhány bekezdésben a II. Henrik testvérének útjait érintő alapkérdéseket – forrásainkat, eseménytörténeti körülményeket és az utazások indokait – vizsgáljuk meg.

Brúnó első útjáról nincs sok információ, mivel ténylegesen csak Thietmar és az ő krónikájára nagymértékben támaszkodó Adalbold hagyott rövid megjegyzéseket az eseményről.⁶ I. István sógora meglehetősen zavaros körülmények között került a magyar király udvarába. 1003 tavaszán a nordgaui örgróf, Schweinfurti Henrik lázadást indított az új uralkodó, II. Henrik ellen, a német király magát mellőzöttnek érző fivére, Augsburgi Brúnó pedig a felkelés mellé állt. A lázadás már szeptemberre összeomlott, és Schweinfurti Henrik, valamint Augsburgi Brúnó előbb Prágába menekült, majd 1004 februárjában az örgróf feladta magát II. Henriknek, míg a király testvére Magyarországra menekült.⁷ Nemsokára azonban Brúnó is visszatért önként vállalt száműzetéséből, és feltehetőleg 1004. március végén magyar küldöttekkel a kíséretében a Sváb Hercegségben fekvő Thingaunál [Unterthingau] találkozott II. Henrikkel, aki megbocsátott fivérének.⁸ Arról sajnos – ám közel sem meglepő módon – nem ír Merseburg püspöke, hogy mi történt Brúnó magyarországi tartózkodása alatt. Tömör megjegyzéseiben mégis fel lehet lelni olyan részleteket, amelyek – mint látni fogjuk – fontosak lesznek az István-kori politikai mechanizmusok megértésében.

Augsburgi Brúnó második magyarországi útja, ha lehet, még rejtélyesebb. Erről a látogatásról lényegében csak Querfurti Brúnó II. Henriknek küldött levelében értesülünk. Keltezetlen levelében Querfurti Brúnó megjegyzi, hogy annak megírása előtt egy évvel hagyta el a Magyar Királyságot, és a besenyő szállásterületeken keresztül a kijevei fejedlem udvarába látogatott.⁹ A térítő püspök szerint II. Henrik testvére ekkor már püspök-

- 5 Vö. Kersken: Hungary as a Place of Exile, 302., aki a forráshivatkozás alapján egyetlen utat feltételez.
- 6 *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg und ihre Korveier Überarbeitung*. Hrsg. Robert Holtzmann. Berlin, 1935. (Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum. Nova Series 9); H[ans]. van Rij: De Vita Heinrici II imperatoris van bisschop Adelbold van Utrecht. *Nederlandse historische bronnen* 3 (1983) 7–95.
- 7 *Die Chronik des Bischofs Thietmar*, 236., 255–264., 276. [V. 14., 30–38., VI. 2.] Schweinfurti Henrik megadásának háttérében nagy valószínűséggel a szász dinasztia hatalmi gyakorlatát kell felfedeznünk, amely a lázadó, majd kudarcot valló mágnásoknak általában méltányos kiegyezést ígért. Laura E. Wangerin: *Kingship and Justice in the Ottonian Empire*. Ann Arbor [MI], 2019. 41.
- 8 *Die Chronik des Bischofs Thietmar*, 278. [VI. 3.]
- 9 Bonifatius [Bruno Querfurtensis] archiepiscopus in terra infidelium... In: *Diplomata Hungariae antiquissima accedunt epistulae et acta*. Ed. Georgius Györffy. Bp., 1992. 45.15–17. [7. sz.] A levél keltezését illetően nincs egységes konszenzus. A kutatók többsége 1008 végét tartja elképzelhetőnek, míg mások – többek között Györffy – 1009 első hónapja mellett törnek lándzsát, lásd Bonifatius archiepiscopus, 44. 1. j.

ként tett látogatást a Magyar Királyságban.¹⁰ A második út rendeltetésével kapcsolatban Heinrich Voigtnek a 20. század elején megfogalmazott elmélete tűnik valószínűnek, amely szerint Augsburgi Brúnó 1007 őszén járhatott Magyarországon.¹¹ A német történész elképzelhetőnek tartja, hogy az augsburgi püspök diplomáciai küldetést teljesített István udvarában. A követség valószínűleg igyekezett meggyőzni a magyar királyt, hogy csatlakozzon a Lengyel Fejedelemség elleni újabb háborúhoz, amely éppen 1007 tavaszán tört ki.¹² Mindez azonban az események közötti kapcsolatok kései rekonstrukciója, forrásunk nem utal a két Brúnó találkozásának politikai hátterére. Látható tehát, hogy rendkívül kevés biztos pontja van az Augsburgi Brúnó második útjáról szóló ismereteinknek.

A Brúnó útjairól szóló bejegyzések helye a kortárs forrásokban

Augsburgi Brúnó két útjának rövid leírásában már utaltam az események forrásadottságára. Az alábbiakban a két eset három kortárs forrását, Merseburgi Thietmar és Utrechti Adalbold elbeszéléseit, illetve Querfurti Brúnó levelét vizsgálom a vonatkozó részek tartalmának, valamint azok szövegekörnyezetének szempontjából. Előrebocsátom, hogy az elemzés Thietmar krónikájára helyezi a legnagyobb hangsúlyt, részben a forrásanyag sajátosságai, részben a szövegek releváns pontjainak tartalma miatt.

Elsőként fontos kiemelni, hogy Thietmar egymáshoz közel, de két külön helyen, a hatodik könyv második és harmadik fejezetében tér ki a király testvérének magyarországi útjára. A Brúnó önkéntes száműzetéséhez vezető eseményt, Schweinfurti Henrik nordgaui örgróf felkelését döntően az ötödik könyvben tárgyalja Thietmar.¹³ Ugyanakkor a narratíva még ugyanabban a könyvben a merseburgi egyházmegye visszaállítására tér rá,¹⁴ a püspökség újr alapításának utolsó mozzanatai pedig a már említett hatodik könyv elejére kerültek.¹⁵ Ezt követi csak a Schweinfurti Henrik lázadásának végső lezárását elbeszélő fejezet.¹⁶ A merseburgi egyházmegye visszaállítását az események csúcspontjaként akarta Thietmar bemutatni azzal, hogy az ötödik könyv utolsó fejezetei és a hatodik könyv

10 A forrásokból tudjuk, hogy 1006. augusztus 16-án hunyt el Brúnó elődje, az 1007. január 30-án Mühlhausenban kiadott császári oklevél pedig már augsburgi püspökként hivatkozott II. Henrik testvére. Albert Hauck: *Kirchengeschichte Deutschlands*. I–V. Lipcse, 1896. III. 979.; *Heinrici II et Arduini diplomata*. Ed. H. Breslau et al. Hannover, 1900–1903. (Monumenta Germaniae Historica. Diplomata regum et imperatorum Germaniae 3) 153.32–33. [127. sz.]

11 Heinrich Giesbert Voigt: *Brun von Querfurt. Mönch, Eremit, Erzbischof der Heiden und Märtyrer*. Stuttgart, 1907. 104.

12 Uo. 104. Ezt az elméletet egyébként a magyar szakirodalom is elfogadja, lásd Györfly György: *István király és műve*. Bp., 1983. 279–280.; Makk Ferenc: *Magyar külpolitika (896–1196)*. Szeged, 1993. (Szegei Középkortörténeti Könyvtár 2) 48.; Halmágyi Miklós: *Querfurti Brúnó, egy hittérítő Közép-Európában. Belvedere 24* (2012) 4. sz. 12. 50. j. Vö. Gábor Varga: *Ungarn und das Reich vom 10. bis zum 13. Jahrhundert. Das Herrscherhaus der Árpáden zwischen Anlehnung und Emanzipation*. München, 2003. (Studia Hungarica 49) 84–85., ahol Varga inkább Imre születéséhez és megkereszteléséhez köti Brúnó második látogatását.

13 *Die Chronik des Bischofs Thietmar*, 236., 256–264. [V. 14., 32–38.]

14 Uo. 264–272. [V. 39–43.]

15 Uo. 274–276. [VI. 1.]

16 Uo. 276. [VI. 2.]

eleje is erre a számára nagy jelentőségű történetre fókuszálnak. Így világossá válik, hogy miért került a krónika felosztását tekintve ennyire markánsan külön részekbe a nordgauri őrgróf lázadásának döntő hányada és annak végső bukása Brúnó menekülésével együtt.

A hatodik könyv második fejezetében található elbeszélés felépítése további részleteket tár elénk. A szövegrész Boleszláv lengyel fejedelem inváziójának és II. Henrik sikeres ellentámadásának rövid történetével kezdődik. Ezután említi Thietmar Brúnó menekülését és Henrik őrgróf megadását. Ebből bontakozik ki az érzelemdús elbeszélés, amely szerint a király csak Schweinfurti Henrik embereinek és a király bizalmasainak könyörgésére kegyelmezett meg a lázadó őrgrófnak, aki aztán maga is könnyek között járult az uralkodó elé. A fejezetet végül II. Henrik ítéletével, a nordgauri őrgróf giebichensteini fogságával és az őrizetben folytatott vallásos életével zárja le Thietmar. Jól látható tehát, hogy a király testvérének magyarországi útja mellékszerepet játszik az elbeszélésben, amely alapvetően Schweinfurti Henrik megadásáról és II. Henrik kegyelméről szól. A hangsúly megválasztása Thietmar általános politikai érdeklődéséből – a birodalmi és különösen a szászországi ügyek iránti fogékonyságából – is levezethető, ám jó eséllyel befolyásolta a krónikaíró narratíváját, hogy a nordgauri őrgróf a merseburgi püspök unokatestvére volt.¹⁷

Mint arra fentebb utaltam, Brúnó visszatérésére a hatodik könyv harmadik fejezetben tér ki Thietmar. A *caput* az itáliai zavargásokra tett visszautalással és II. Henrik felhívásával kezdődik, amellyel az uralkodó a birodalom itáliai területei ellen irányította seregét. Ezután a krónikaíró rövid és válogatott itineráriumot nyújt a király újabb hadjáratáról. Ennek részeként említi meg Merseburg püspöke Brúnó visszatérését és visszafogadását. Ezután Thietmar különös módon megszakítja a király vonulásának elbeszélését, és annak ismertetésébe fog, hogyan utazott maga a krónikaíró Augsburgból Magdeburgba Kunigunda királyné kíséretének tagjaként. Thietmar témaváltása és választása igen érdekessé teszi a fejezet felépítését és mondanivalóját. A fejezet elsődleges és általános szerepe, hogy elindítson egy újabb meghatározó és több fejezeten át tartó történetet, amelyben II. Henriket Itália királyának is elismerik. Nem szabad azonban elmenni a mellett a tény mellett, hogy a *caput*-ban (VI. 3.) az elbeszélés nem jut el a tényleges itáliai eseményekig, csak az Alpoktól északra történtekig.

A fennmaradt okleveles anyag azonban érdekes adatokat közöl II. Henrik Itália felé tett meneteléséről. Három császári oklevelet is ismerünk, amelyeket a türingiai Wallhausenben és Gebeseeben állítottak ki. Ezek közül két dokumentum foglalkozik a merseburgi püspökség visszaállítása miatt területi veszteségeket elszenvedő egyházmegyék kompenzálásával, egy pedig lényegében a merseburgi egyház újjraalapításának okleveles megerősítését jelentette.¹⁸ A krónika alapján Thietmartól nem is idegen, hogy időnként oklevelekre hivatkozzon munkájában.¹⁹ Miért nem említi szövegében a krónikaíró a merseburgi püspökség szempontjából oly fontos dokumentumokat? Az 1004 elején kiadott ok-

17 E feltevést támogatja, hogy általánosan megfigyelhető Thietmar művében a rokonság fontossága. Halmágyi Miklós: Bűnbánat és emlékezés Merseburgi Thietmar krónikájában. *Acta Historica* 137 (2015) 20–22.

18 *Heinrici II et Arduini diplomata*, 78–82. [64–66. sz.]

19 Például I. Ottó uralmával kapcsolatban említi meg a merseburgi püspök, hogy a császár 973-ban jelentős adományokkal látta el a magdeburgi egyházat, és a gesztust oklevelekkel erősítették meg. *Die Chronik des Bischofs Thietmar*, 76. [II. 30.]

levelek azt a témát – a szomszédos egyházmegyék veszteségeit és kompenzálásának szükségét – is feszegetik, amely nem igazán illik Thietmar elbeszélésebe. Emellett frissebben ott élhetett az író és olvasóközönsége emlékeiben a bambergi püspökség ellentmondásos alapítása is, amely hasonló módon a környező egyházmegyék csonkulásával járt.²⁰ A két eset párhuzama kényelmetlen lehetett Thietmar számára. A fejezet egyik legfontosabb feladata éppen az lehet, hogy olyan narratívát szolgáltatson a merseburgi püspökség visszaállítását követő hónapokról és egyúttal II. Henrik uralkodói tevékenységéről, amely nélkülözi az egyházmegye felállításának a többi egyházra kifejtett negatív hatásának említését.²¹

Emellett Kunigunda kíséretének elbeszéléseivel Thietmar bemutatja a krónika íráskor trónon ülő uralkodói párral való első személyes érintkezését. Az út leírása, amellyel nyomatékosítja, hogy annak során a királyné kíséretéhez tartozott, könnyen értelmezhető volt a nemesi háttérrel rendelkező prelátusok sorát bővítő krónikaíró társadalmi környezetében.²² Ezt az értelmezést továbbfűzve előfordulhat, hogy valójában a hatodik könyv harmadik fejezetének többi része – az itáliai hadjárat elindítása, a vonulás nyomán követése, V. Henrik bajor herceg kinevezése és a thingai találkozó – ennek a beszámolóknak a felvezetését és megalapozását szolgálja. Ezzel együtt a királyné kísérőjének szerepében Thietmar talán ellenpontot is akart mutatni a lázadó rokonával szemben, hogy az atyafiságról ne maradjon olyan egyoldalúan rossz kép a szöveg egy adott részén.

Fellelhető továbbá egy harmadik narratíva is, amely a hatodik könyv második és harmadik fejezetein átívelve Bátor Boleszláv és Szent István szembeállításán alapul. A két uralkodó látszólag elkülönülő tetteit a korabeli diplomácia meghatározó elemei, rítusai kötik össze. Bátor Boleszláv Schweinfurti Henrik támogatására indított sereggyűjtése megfelel mind az *amicitia*, mind az *auxilium* elvének.²³ Ezzel szemben Brúnó menekülése, István támogatása és a thingai találkozó a magyar király által nyújtott *asylum*, illetve a rokonok közötti *amicitia* eseteként fogható fel. Ebben a gondolatívben a szövetségest, a „barátot” támogató, de a birodalmat támadó Boleszláv játssza a negatív szerepet, míg az

20 Stefan Weinfurter: Kaiser Heinrich II. Verwalter des „Hauses Gottes” und Schrecken der „Ungläubigen”. In: *Herrschaftslandschaft im Umbruch. 1000 Jahre Merseburger Dom*. Hrsg. Andreas Ranft – Wolfgang Schenkluhn. Regensburg, 2017. 12–14. mutat rá, hogy a bambergi egyházmegye erősen ellentmondásos alapítás volt az egyházi körökben, miközben az alapító II. Henrik általában élvezte a birodalmi klérus támogatását. Henrik lépéseire rossz fényt vetett, hogy az új püspökséghez az érintett főpapok akaratával szemben csonkított meg két egyházat, eltérve ezzel a birodalomban megszokott uralkodói gyakorlattól.

21 A merseburgi püspökség helyreállításának történetét más pontokon is – igaz, eltérő módszerrel – manipulálta Thietmar. III. Ottó császár és Giselrich magdeburgi érsek más forrásokból is igazolható ellentétének elbeszélését fiktív zsinatok beillesztésével és leírásával egészítette ki, hogy így hangsúlyozza a merseburgi egyházmegye visszaállításának szükségességét. Lásd Michael Belitz: *Die Bemühungen um die Wiedererrichtung des Bistums Merseburg*. In: *Thietmar von Merseburg zwischen Pfalzen, Burgen und Federkiel*. Hrsg. Stefan Freund – Pierre Fütterer – Michael Belitz. Regensburg, 2021. (Palatium. Studien zur Pfalzenerforschung in Sachsen-Anhalt 7) 77–110.

22 Lásd Helmut Lippelt: *Thietmar von Merseburg. Reichsbischof und Chronist*. Wien, 1973. (Mitteldeutsche Forschungen 72) 5–45., 58–64.

23 *Die Chronik des Bischofs Thietmar*, 241. [V. 18.]: „Bolizlaus autem Misnensem urbem tantummodo innumerabili pecunia acquirere satagebat [...] Hunc Heinricus comes, nepos meus, oppido diligens, quocumque modo potuit, libenter et amicabiliter eum adiuvabat.” Ezután a krónikaíró megjegyzi, hogy Henrik őgróf katonai kíséretet is biztosított a Merseburgból saját fejedelemségébe visszatérő Boleszláv számára.

asylumot nyújtó, majd a testvérek kiegyezését támogatva az ország békéjét erősítő István pozitív alakként jelenik meg.

Utrechti Adalbold elbeszélése követi Thietmar művét abban a tekintetben, hogy külön fejezetekben tárgyalja Brúnó Istvánhoz menekülését és II. Henrikhez való visszatérését. Azonban az utrechti püspök eszközölt annyi változtatást a narratíva felépítésében, hogy eltérő kontextusról beszéljünk. Az első szembetűnő változtatás, hogy az Adalbold munkájában Hezelo néven említett Schweinfurti Henrik és I. Boleszláv szövetségének II. Henrik ellen elszenvedett veresége külön fejezetbe került a nordgaui őgrófi megadását és Brúnó menekülését bemutató szövegrész elé.²⁴ Emellett Schweinfurti Henrik és Augsburgi Brúnó történetészai is máshogy viszonyulnak egymáshoz: Adalbold egyszerűen egymás után elmeséli a két esetet, amelyek így egyenrangúnak tűnnek, még ha az őgrófi megadását valamivel hosszabban is fejti ki.²⁵ Ez eltér Thietmar megközelítésétől, akinek beszámolója egyértelműen Schweinfurti Henrik alakjára helyezi a hangsúlyt. Hasonló változás figyelhető meg a 32. fejezetben, amely annyiban követi a merseburgi püspök narratíváját, hogy II. Henrik itáliai hadjáratának kezdeteit, illetve a király és Augsburgi Brúnó kibékülését is elbeszéli.²⁶ Ugyanakkor a király Merseburgtól Thingauig tartó útjának leírásában Adalbold nagyobb hangsúlyt fektet a hadjárat és a sereggyűjtés témájára. Emellett II. Henrik és Brúnó thingauai találkozója is jelentősebb szerepet játszik az elbeszélésben.

Szintén érdekes, ahogy II. Henrik életrajzának szerzője a szöveg felosztásának megváltoztatásával és egyes elemek teljes elhagyásával komoly változásokat eszközöl a narratíva egészét illetően. A német király győzelmének és a két lázadó vezető reakciójának szétválasztása külön fejezetekbe azzal a következménnyel jár, hogy Adalbold narratívájából hiányzik a Thietmarnál látható drámai hangvétel és történetvezetés. Adalbold változtatában a bűnbánat sarkallta arra a két lázadót, hogy valamilyen úton visszatérjen a Német-római Birodalomba. Az utrechti püspök ezenfelül a Thietmar személyes narratíváját szolgáló elemek helyére is részben erkölcsi fejtegetéseket emelt be, így a szóban forgó 31–32. fejezetek egész szövege morális hangvételt öltött magára, ami kevésbé jellemezte a merseburgi prelátus krónikájának vonatkozó részeit.

Vizsgálatunk szempontjából azonban a legjelentősebb különbség Thietmar és Adalbold elbeszélése között az utóbbi szerző egyik terjedelmében apró változtatása a szövegben. E szerint ugyanis Brúnó nem Istvánhoz ment segítségért, hanem személyesen hűgát, Gizellát kérte meg, hogy közvetítsen II. Henrik udvara felé.²⁷ Eközben a Brúnót Thingauiba kísérő küldötteket már a magyar király követeiként mutatja be.²⁸ Az utrechti főpap egy elképzelhetőbb eseményláncolatot vázol fel művében, hiszen igen valószínű, hogy a szorult helyzetbe került Brúnó inkább saját hűgán keresztül próbált támogatást nyerni a magyar udvarban, mint közvetlenül a magyar király elé járulni. Az is figyelemre méltó, hogy

24 van Rij: *De Vita Heinrici II*, 76. [30. fejezet.]

25 Uo. 76–78. [31. fejezet.]

26 Uo. 78. [32. fejezet.]

27 Uo. 78. [31. fejezet.]

28 Uo. 78. [32. fejezet.]

összességében Adalbold határozottabban kijelöli a magyar királyi pár ezen ügyben játszott szerepét: Gizella közvetített Brúnó és István között, míg István intézte a követküldést és a közvetlen diplomáciai kapcsolatot.

A különböző narratívákat illetően mindenképpen érdemes megemlíteni a *Hildesheimi Évkönyvek* értesüléseit, amelyekben szó esik Brúnó és II. Henrik kibéküléséről, ám mélyen hallgatnak a fiatalabbik testvér magyarországi útjáról. Kiváltképp figyelemre méltó az évkönyvek ama megjegyzése, hogy a testvérek kibékülését anyjuk, Burgundiai Gizella mozdította elő.²⁹ A különbséggel kapcsolatban kizárhatjuk, hogy az évkönyvek magyar ügyekkel szembeni érdektelensége állna a háttérben, hiszen éppen Schweinfurtri Henrik bukásának ismertetése után számol be a magyar király erdélyi hadjárataról.³⁰ Thietmar, Adalbold és az annalista értesülései bizonyítják a szerzők remek udvari kapcsolatait, így még inkább megalapozott annak a kérdésnek a feszegetése, hogy miért csak az egyik vagy másik történetiszálat említik a művek, miközben a szerzőknek jó eséllyel lehetett tudomásuk mind a két Gizella, mind István lépéseiről.

Az Augsburgi Brúnó második útjára utaló forrásunk, Querfurti Brúnó II. Henrikhez címzett levele sem tartalmi, sem narratív szempontból nem nyújt sok támpontot. A német király testvérenek követségéről igen kevés szó esik a szövegben: „A ti legkedvesebb testvéretek, Bruno, amikor a magyarok földjén időztem, mondta nekem, hogy ti, ó, Király jámbor nyugtalansággal vagytok irántam és túlságosan is aggódtok, nehogy el akarjam magam veszejteni.”³¹ A megjegyzés a levél bevezető részében olvasható, ahol a mártíromság kérdését feszegeti Querfurti Brúnó. A levél egésze két témára, az író besenyők között végzett térítő munkájára, illetve I. Boleszláv és II. Henrik háborújára helyezi a hangsúlyt. Ezek olyan kérdések, amelyek azután foglalkoztatták a térítő püspököt, hogy elhagyta a Magyar Királyságot. Az a tény is ismert, hogy Querfurti Brúnó a levél írása előtt több mint egy évvel távozott István országából. Az eltelt idő és az újabb ügyek tekintetében egyáltalán nem meglepő, hogy a két Brúnó találkozása lényegében egy teljesen mellékes információként szerepel a levél bevezető részében.

Szent István ábrázolása Thietmar krónikájában

Amikor Thietmar I. Istvánról szóló feljegyzései kerülnek említésre a történeti szakirodalomban, közel sem az Augsburgi Brúnó első útjáról tett megemlékezései kerülnek fókuszba a legtöbb esetben. Jelen tanulmányban természetesen az utóbbi krónikarész kap kiemelkedő figyelmet, ennek értelmezését, illetve narratív szerepeit már elemeztem. Azonban István alakjának további megjelenései felvetik a kérdést, hogy a mű egészében

29 *Annales Hildesheimenses*. Ed. Georg Waitz. Hannover, 1878. (Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum 8) 29.

30 Uo. A magam részéről azt sem tartom valószínűnek, hogy a két Gizellát összetévesztette volna akár a kortárs Adalbold, akár a néhány évtizeddel később író annalista (az *Annales Hildesheimenses maiores* már 1040 körül készen volt).

31 Querfurti Bruno levele II. Henrik német királyhoz. *Belvedere* 24 (2012) 4. sz. 137. [Ford. Szabó Pál.]; Bonifatius archiepiscopus, 44.32–45.2 [7. sz.]

milyen kép rajzolódik ki a magyar királyról. Az ilyen irányú vizsgálat nem újdonság Szent István korának kutatásában, már Györffy György Szent István jellemét boncolgatva foglalkozott végső soron a magyar királyt övező írott hagyománnyal, míg Sz. Jónás Ilona ténylegesen István irodalmi ábrázolását vizsgálta.³² Az Istvánról megemlékező történeti feljegyzések sokat elárulhatnak arról, milyen hozzáállás alakult ki a magyar uralkodóval szemben II. Henrik udvarának és a birodalom értelmiségének köreiben. A fejezetben a merseburgi püspök krónikájára szűkítem le az elemzést, mivel a kortárs művek közül ez a munka szolgáltatja a legátfogóbb képet az első magyar király alakjáról.

Thietmar narratíváját követve elsőként a jól ismert beszámolóval kezdem, amelyet István koronázásáról közöl a krónika negyedik könyvének 59. fejezetében a merseburgi püspök. A királykoronázás történetének kutatói számára alapprobléma, hogy a feljegyzés semmiképpen nem tekinthető terjedelmesnek és különösen informatívnak. A már rengeteg alkalommal idézett bejegyzés így hangzik magyar fordításban: „A fentebb említett császár kegyéből és biztatására, Henriknek, a bajorok hercegének sógora, Vajk, aki saját királyságában püspöki székeket alapított, koronát és áldást kapott.”³³ Thietmar ezután egy itáliai csodaesemény történetébe kezd, amely szerint egy hirtelen keletkezett vihar megölt néhány katonát Hermann sváb herceg csapataiból, amelyek a római Szent Pálkolostor birtokait háborgatták.³⁴ A koronázás elbeszélését megelőző szövegrész, a negyedik könyv 55–58. fejezetei a lengyelországi kereszténység kezdeteiről, illetve azzal összefüggésben I. Mieszko és I. Boleszláv házasságairól szólnak. Első olvasatra tehát István koronázásának rövid elbeszélése külön tematikai egységet alkot Thietmar narratívájában.

Felvetődik a kérdés, hogy miért került az első magyar királlyá szentelés története a másik két történet közé. Korábban Váczy Péter is szemügyre vette az első magyar koronázás elbeszéléseinek szövegkörnyezetét. A lengyelországi fejleményeket taglaló fejezeteket azonban végül leválasztotta István történetéről, és részletesebben csak az 59. fejezet kohéziójával foglalkozott, amely mögött kronológiai összefüggéseket vélt felfedezni.³⁵ Véleményem szerint nemcsak a koronázás és az itáliai csoda elbeszélése mögött lelhető fel a Váczy által feltételezettnél is erősebb kapcsolat, hanem az 55–58. és az 59. fejezetek is egy nagyobb gondolat részeként kerültek egymás mögé.

A szöveg felosztása miatt talán érdemesebb előbb az 59. fejezet belső kohézióját górcső alá venni. Elsőre valóban igaznak tűnhet Váczy Péter feltevése, hogy a koronázás és a csoda története azért került egymás mögé, mert Thietmar egy időben hallott a két ese-

32 Györffy: *István király*, 122–133.; Sz. Jónás Ilona: Az európai Szent István-kép kialakulása. In: uő: *Sokszínű középkor. Természet – társadalom – kultúra a középkori Európában*. Bp., 2010. 243–252.

33 *Die Chronik des Bischofs Thietmar*, 198. [IV. 59.]: „Inperatoris autem predicti gratia et hortatu gener Heinrici, ducis Bawariorum, Waic in regno suimet episcopales cathedras faciens, coronam et benedictionem accepit.”

34 Uo. 198–200. [IV. 59.]

35 Váczy Péter: Merseburgi Thietmar a magyar királykoronázásról. *Történelmi Szemle* 28 (1985) 629. Itt érdemes megjegyezni, hogy Gerics József is összevetette az István királlyá avatásáról szóló szövegrészt Thietmar egyéb uralkodók koronázását bemutató elbeszéléseivel, vagyis inkább párhuzamokat keresett a krónika szövegén belül, nem a közvetlen szövegkontextust elemezte. Gerics József – Ladányi Erzsébet: Szent István királlyá avatása és egyházszerzése Theotmar krónikájában. In: Gerics József: *Egyház, állam és gondolkodás Magyarországon a középkorban*. Bp., 1995. (METEM Könyvek 9) 37–42.

ményről, amelyek nagyjából egy időszakban történhettek.³⁶ Azonban a két esemény elbeszélésének különböző elemei – (1) István egyházalapítási tevékenysége, (2) IV. Henrik bajor herceg (vagyis II. Henrik) és István rokonsága, (3) a római csodatörténet, illetve (4) Hermann svábföldi herceg negatív kicsengésű említése – egy ennél is erősebb, narratív jellegű összefüggésről rántják le a leplet. Az író nem véletlenül említi meg az egyházi alapításokat a magyar király koronázásánál, hiszen ez a krónika egyik központi témája.³⁷ Ennek fényében érdemes értelmezni István és Henrik rokonságának említését is, hiszen ezzel Thietmar burkoltan összeköti a két egyházalapító uralkodót. Szintén a püspökségek felállításának témája világít rá a római csodatörténet rendeltetésére. A történetben az égi csoda kiváltója a San Paolo fuori le Mura bazilika melletti kolostor tulajdonának megsértése volt, amivel lényegében szemben állnak a magyar uralkodó egyházalapítás terén tett erőfeszítései.³⁸ Az eddigiek fényében válik érthetővé a negyedik elem, Thietmar azon próbálkozása, hogy a kolostori vagyon bitorlásában a vétkes katonákat vezető Svábföldi Hermann herceg felelősségét felmutassa. A monasztikus birtok háborításának története egyértelműen párhuzamba hozható a krónika későbbi fejezetében olvasható beszámolóval, amely szerint Hermann serege kifosztotta és a tűz martalékává tette a strasbourgi katedrális.³⁹ Hermann II. Henrik egyik riválisa volt a császári trónért vívott belviszályban, amely III. Ottó halála után alakult ki 1002-ben, így érthető, hogy Thietmar miért igyekezett befeketíteni a svábföldi herceg politikai tevékenységét. Bár a római csoda a rivalizálás előtti eseményekhez kötődik, a krónika elbeszélésének felépítése folytán a negyedik könyv 59. fejezete a tágabb kontextust nézve a trónviszály kérdéseit feszegető részek közé került.⁴⁰ A vezetői alkalmatlanság jeleit mutató Hermann, a vele szemben később trónra jutó Henrik és az éppen királlyá koronázott István együttes szerepeltetése egyértelmű koncepciót jelez. Az egyházzal szembeni viselkedésen keresztül megfogott uralkodói alkalmasság kérdését veti fel Thietmar, amellyel Henrik érdemességét igyekszik hangsúlyozni a vele párhuzamba állított István koronázásának és egyházalapításának történetén keresztül.⁴¹

36 Váczy: Merseburgi Thietmar, 629–630. Váczy erre alapozza, hogy István koronázására 1001 pünkösdjén eshetett sor.

37 A főpap munkájának egyik célja bevallottan a merseburgi püspökség történetének elmesélése. *Die Chronik des Bischofs Thietmar*, 5. [i. 1.] Thietmar krónikájának jellegéről lásd Sverre Bagge: *Kings, Politics, and the Right Order of the World in German Historiography*, c. 950–1150. Leiden–Boston–Köln, 2002. (Studies in the History of Christian Thought 103) 95–98. Nem teljesen egyértelmű viszont, hogy milyen viszonyban említi Merseburg püspöke az egyházalapításokat és a koronázást. Geric József értelmezése tűnik helyesnek, mely szerint a krónika arra utal, hogy István királyként élt egyházalapító jogával. Geric–Ladányi: István királlyá avatása, 38–39. Vö. Váczy: Merseburgi Thietmar, 630., aki egyértelműen az püspökségek alapításának jutalmaként értelmezi a koronázást.

38 *Die Chronik des Bischofs Thietmar*, 198–200. [IV. 59.]

39 Uo. 234. [V. 12.]

40 Lásd uo. 188–192. [IV. 50–53.], ahol Thietmar bemutatja a trónért folyó rivalizálás kulcsfiguráit.

41 Vö. Bagge: *Kings, Politics*, 122–123., aki egyértelműen elégtelennek tartja Thietmar érvelését annak alátámasztására, hogy miért II. Henrik volt a legalkalmasabb jelölt a német-római trónra. A merseburgi püspök valóban változó hangnemben írja le Svábföldi Hermann személyét. Bagge viszont láthatóan nem vette figyelembe a IV. 59. narratíváját, illetve annak Hermann és Henrik rivalizálásának bemutatásában játszott szerepét.

Az 59. fejezet belső kohéziójának tisztázása után ki kell térnem annak a megelőző négy *caputhoz* fűződő kapcsolatára. Mint már fentebb utaltam rá, a negyedik könyv 55–58. fejezetei I. Mieszko és I. Boleszláv lengyel fejedelmek házasságait és azok politikai hatásait beszélik el. Wiszewski szerint a négy fejezet narratívája mögött a lengyel uralkodóház ama korai törekvései álltak, hogy kialakítson magáról egy dinasztikus történeti hagyományt. A merseburgi püspök saját szerzői érdekeinek megfelelően tovább torzította a lengyel értelmiségi és udvari körökből átvett elbeszélést.⁴² Míg Wiszewski zárt történetként vizsgálja a szóban forgó fejezetekben kirajzolódó narratívát, addig véleményem szerint a lengyel történet és az 59. fejezet nem különülnek el teljesen egymástól. A lengyelországi események tárgyalásánál Thietmar Mieszko és Boleszláv egyes feleségeit jelöli meg az előrelépés, különösen a kereszténység terjedésének elsődleges előmozdítóinak. Ezzel szemben a következő, 59. fejezet elején István püspökségek alapítójaként, a kereszténység előremozdulásának aktív támogatójaként jelenik meg. Mindezek alapján a koronázás rövid említése úgy is értelmezhető, hogy a magyar király személyében egy jó uralkodó képét állítja szembe a kétes megítélésű lengyel fejedelmekkel szemben.

István ábrázolásának bemutatásakor vissza kell térnünk Brúnó első magyarországi útjának elbeszéléséhez. Az esemény szövegekörnyezetét elemezve fentebb megállapítottuk, hogy Brúnó menekülése és Henrikkel történő későbbi kibékülése összetett narratívában foglal helyet. Ennek alkotóelemei közül Boleszláv és István szembeállításának van itt számunkra jelentősége, ugyanis a magyar királyhoz köthető megjegyzések önmagukban olyan érzést keltenek, mintha Thietmar éppen Brúnó első magyarországi útjának említésénél nem szentelne nagy figyelmet István személyének. Ahogy az előző fejezetben már leírtam, Boleszláv a Német-római Birodalom ellen használja a Schweinfurti Henrikkel fennálló barátságot és az őgrófnak nyújtott katonai segítséget, miközben István éppen menedéket nyújt sógorának, illetve támogatja II. Henrik és Brúnó kibékülését. Az *amicitia*, az *auxilium* és az *asylum* a korabeli társadalmi és politikai kötelekek különböző formáiban volt elfogadott, sőt elvárt. Ám II. Henrik szemszögéből – és így az őt támogató Thietmar nézőpontjából is – Boleszláv Henrik őgrófnak hasonlóan a német király vazallusa volt a cseh fejedelmi trón elfoglalása után, vagyis lépése valójában a hűbéri kötelekek megsértését jelentette.⁴³ Eközben István tettei egyszerre felelnek meg a társadalmi elvárásoknak és az eseményeket megörökítő szerző személyes követelményeinek.

A harmadik krónikarészlet, amelyet érdemes I. István ábrázolásával kapcsolatban megemlíteni foglalkozik a legbővebben az első magyar király személyével. Ez a rész a krónika egyik kései szakaszában, a nyolcadik könyv negyedik fejezetében található. A könyv egésze II. Henrik különböző intézkedéseivel kezdődik, amelyek közül kiemelkedik a Boleszlávval kötött bautzeni béke.⁴⁴ A második és a harmadik fejezet a Lengyel Fejedelemség

42 Przemisław Wiszewski: *Domus Boleslai. Values and Social Identity in Dynastic Traditions of Medieval Poland* (c. 966–1138). Leiden–Boston, 2010. (East Central and Eastern Europe in the Middle Ages 450–1450. 9) 28–44.

43 Boleszláv és III. Ottó között *amicitia* volt, amelynek tartóssága a német-római császár korai halála miatt megválaszolatlan. Timothy Reuter: *Germany in the Early Middle Ages c. 800–1056*. London – New York, 2013. (Longman History of Germany) 259. Bátor Boleszláv és Henrik első háborúja abból alakult ki, hogy előbbi megtagadta a cseh fejedelmeként köteles adó fizetését. *Die Chronik des Bischofs Thietmar*, 255–257. [V. 31.]

44 *Die Chronik des Bischofs Thietmar*, 492–494. [VIII. 1.]

szigorú törvényeivel és szokásaival, illetve a lengyelek erkölcsi romlásával foglalkozik.⁴⁵ A vizsgálatunk tárgyát képező negyedik fejezetet a Boleszlávot szolgáló – valamint az erdélyi Gyulával azonosított – Prokuj és István viszályával kezdődik, majd István apja, Géza és Sarolt kerül a narratíva középpontjába.⁴⁶ A következő *caput* az Elbánál élő szláv obodriták keresztény kormányzatának összeomlásáról szól.⁴⁷ A hatodik fejezetben Thietmar röviden elmeséli a német-római császári udvar reakcióját, amit az obodriták területén kialakult helyzetre adott, majd a *caput* nagyobb részét kitevő apokaliptikus értekezésbe kezd.⁴⁸ Az itt bemutatott fejezetek rávilágítanak a számunkra különös jelentőségű negyedik fejezet (VIII. 4.) tematikai összetettségére vagyis inkább strukturális ellentmondásaira: a magyar ügyekkel foglalkozó szövegrészben egy jelentősebb témaváltás lelhető fel. A negyedik fejezet kezdetben a megelőző részek Boleszláv-témájához csatlakozik Prokuj-Gyula és István harcának történetével.⁴⁹ Ezzel szemben Géza és Sarolt történetei inkább a következő fejezetekkel mutatnak rokonságot, amelyek már nem érintik a lengyel tárgykört.

Felfedezhető azonban egy másik téma, amely lényegében végigvonul a nyolcadik könyv harmadik és hatodik fejezete között. A szóban forgó téma a kereszténység és a pogányság ellentéte, azonban Thietmar több megközelítésben és hangsúllyal veszi elő a problémakört. A harmadik fejezetben I. Mieszko uralmának korai, pogány időszakával kapcsolatban a merseburgi püspök különös módon méltatja a lengyelek erkölcsi tartását, míg a kortárs – vagyis Boleszláv-kori – lengyelországi társadalomban morális hanyatlást vél felfedezni. A negyedik fejezetben már szokványosabb érvelést alkalmaz a krónikaíró, amikor István sikereit jámborságának és Isten támogatásának tulajdonítja, miközben Gézának mind keresztény hitét, mind pedig erkölcsiségét megkérdőjelezi. Az ötödik és hatodik fejezet a végítélet gondolatával foglalkozik, mely témát az obodrita területek pogány lázadását és a helyi egyház pusztulását is taglaló történettel vezeti fel. Nagy vonalakban kirajzolódik tehát, milyen narratív kereteken belül helyezkedik el a Szent Istvánról szóló szövegrész, és miért került a krónika ezen szegletébe.

A szövegkörnyezet elemzése után maga a negyedik fejezet is további kérdéseket vet fel. Elsőként azzal a ténnyel kell részletesebben foglalkozni, hogy a fejezet egy Prokuj-Gyula és István viszályának történetén túlnyúló narratívát tár az olvasó elé. Ezen a ponton érdemes a negyedik könyv fentebb említett 56–58. fejezeteivel összevetni, amelyek abban a tekintetben hasonlóságokat mutatnak a nyolcadik könyv negyedik *caputjának* szövegével, hogy egy uralkodódinasztia két generációjáról szól az elbeszélés. Emellett abban is hasonlítanak az említett krónikarészek, hogy az uralkodók feleségei is kulcsszerepet játszanak az elbeszélésben. Természetesen egyértelmű különbségek is felfedezhetők a Piastok és az Árpád-ház története között a szövegkörnyezetbe való illeszkedés és a belső struktúra szempontjából is. Ezek részletes tárgyalására azonban jelen tanulmányban

45 *Die Chronik des Bischofs Thietmar*, 494–496. [VIII. 2–3.]

46 Uo. 496–498. [VIII. 4.]

47 Uo. 498. [VIII. 5.]

48 Uo. 498–500. [VIII. 6.]

49 Uo. 496. [VIII. 4.], ezt jelzi is a fejezet elején: „... de prefati ducis infortunio res quedam narranda restat.”

nincs módomban. Annál inkább érdemes az Árpád-ház ügyeit taglaló fejezet elemeit jobban szemügyre venni.

A nyolcadik könyv negyedik fejezete, vagyis az Árpád-házról szóló elbeszélés Prokuj és István viszályának rövid elmesélésével kezdődik. Az elbeszélés egyik főszereplője a Boleszláv várát védő Prokuj, aki Thietmar szerint a „pannonok” királyának, vagyis Istvánnak a nagybátyja volt. Prokujt a magyar uralkodó két ízben is elűzte szállásairól a merseburgi püspök megfogalmazása szerint. Ezután tér rá arra az esetre a krónikaíró, hogy István a Magyar Királyságból elűzött Prokuj után küldte annak az addig magyarországi fogságban tartott feleségét. Utóbbi esethez még ezt fűzte Thietmar hozzá: „Soha nem hallottam olyanról, aki ennyire kímélte volna a legyőzötteket; emiatt pedig a fentebb említett várból, ahogy a többiben, Isten neki [ti. Istvánnak – R. M.] adományozta a szívós győzelmet.”⁵⁰ Az idézett részletben a krónikaíró győztes hadvezérként mutatja be a magyar királyt, akit céljai elérésében Isten támogatja erkölcsös és jámbor viselkedése miatt. Ez az ábrázolás éles ellentétet mutat I. Boleszláv lengyel fejedelem szerencsétlenségének említésével, amellyel lényegében a fejezet kezdetét veszi. István és Boleszláv szembeállítását Thietmar elbeszélésében sokban hasonlít ugyanennek a két uralkodónak a negyedik és a hatodik könyvben fellelhető összevetésével. Az sem lehet véletlen, hogy a nyolcadik könyv elején a Boleszlávról szóló érvelés hátrányos erkölcsi megközelítésből értékeli a lengyel fejedelmet, majd pedig a vele szembeállított István hadi sikerei mellett egy olyan történetre helyezi a hangsúlyt, amely a magyar király erkölcsi kiválóságát bizonyítja. Így István alakjának és tetteinek a narratívába való beemelése ismét Boleszláv negatív képének erősítését szolgálja. Ennél is fontosabb most számunkra Thietmar megjegyzése, hogy nemcsak a Prokuj által védett erőd bevételét említi István győzelmeként, hanem utal más erődítések elfoglalására is. A megfogalmazás nem kizárólag a Prokuj-Gyula erdélyi szállásának elfoglalására tett visszautalást sejtet, hanem rámutat arra a jó hírnévre, amelyet István élvezett a német-római császári udvarban, és az ahhoz kötődő egyházi és értelmiségi körökben.

Géza fejedelem tetteinek említése István győzelme után Thietmar elbeszélésének egy különös fordulata. A krónikaíró minden szószaporítást mellőzve azzal az állítással kezdi mondandóját, hogy István „apja név szerint Géza [Gyeücsa] volt, aki rendkívül kegyetlen volt, és sokakat megölt hirtelen haragjában”.⁵¹ Ezt követően a merseburgi püspök megdicséri Gézát, hogy a kereszténység felvétele után pogány alattvalóival bánt kegyetlenül, és ezzel jóvá tette régebbi bűneit. Zárásként pedig Thietmar azt a vádat hozza fel István apjával és elődjével szemben, hogy csak félszívvvel volt keresztény, és ezt nyíltan is felvállalta. Az, hogy miért helyezte Thietmar ide Géza történetét, jól magyarázható a szövegkörnyezet elemzésekor felvázolt témaváltással, illetve a keresztény–pogány ellentét újabb példájával.

50 *Die Chronik des Bischofs Thietmar*, 496. [VIII. 4.]: „Numquam audivi aliquem, qui tantum parceret victis; et ob hoc in civitate superius memorata, sicut in caeteris, sedulam Deus eidem concessit victoriam.”

51 Uo. 496. [VIII. 4.]: „Huius pater erat Deuvix nomine, admodum crudelis et multos ob subitum furorem suum occidens.”

Gézához hasonlóan Sarolt-Beleknegini is negatív szerepben tűnik fel Thietmar elbeszélésében. A magyar fejedelemszoznyot iszákosnak, ingerlékenynek és túl férfiasnak tartja. Ráadásul csakúgy, mint a fejedelmet, gyilkossággal is vádolja Saroltot a merseburgi püspök. A fejezet végül azzal zárul, hogy Sarolt viselkedésével szemben a megfelelő női magatartást vázolja fel röviden. Halmágyi Miklós szerint Thietmar számára nem a férfias viselkedés, nem is a külföldi származás, hanem a gyilkosság miatt válik ellenszenves személyiséggé a magyar fejedelemszozny.⁵² Halmágyi alapos és indokolt megállapítása mellett még hozzátenném, hogy Géza leírásával szemben a Saroltról szóló rész nem foglalkozik ténylegesen vallási kérdésekkel, ami a tágabb szöveggörnyezetet tekintve meglepő. Ehelyett a krónikaíró inkább a fejedelemszozny viselkedésére helyezi a hangsúlyt. Sarolt problémás vallásgyakorlata a kortárs Querfurti Brúnó második Adalbert-életrajzában bukkan elő.⁵³

Ezen a ponton vissza kell térnem a Piastok és az Árpádok történetei között fellelhető összefüggésekre Thietmar értesüléseinek kérdésén keresztül. Wiszewski hipotetikus elképzelése a lengyel uralkodócsalád kibontakozó történeti hagyományáról és a Piast-történet egységéről elvezet minket annak vizsgálatához, hogy nem egy kész narratíva alapján készült-e el az Árpádok Thietmar-féle elbeszélése is. A kérdés összetett, hiszen Merseburg püspöke dolgozhatott különböző forrásokból a magyar uralkodóház történetének összeállításakor. Feltűnő azonban a szláv nyelvi környezetbe jól illeszkedő névalakok (Prokuj, Beleknegini és véleményem szerint a Deuvix is) következetes használata. A szlávos névalakok összességében felvetik annak lehetőségét, hogy István, Gyula, Géza és Sarolt nyolcadik könyvben olvasható történeteit egyetlen, közvetlenül a Lengyel Fejedelemségből származó elbeszélésben ismerte meg.⁵⁴ A Gyula által elszenedett újabb vereség történetének mindenképpen lehetett forrása Boleszláv udvara. Feltevésem szerint Géza és Sarolt történetét Querfurti Brúnó és köre terjesztette el a lengyel elitben, és ennek a szóbeli hagyományát vette át Thietmar.⁵⁵ Érdemes leszögezni azt is, hogy részben a név-

52 Halmágyi Miklós: Beleknegini-Sarolt és társnői. Nőalakok Merseburgi Thietmar krónikájában. *Acta Historica* 132 (2011) 21–36.

53 *Sancti Adalberti Pragensis, episcopi et martyris Vita altera auctore Bruno Querfurtensis*. Ed. Jadwiga Karwasirińska. Warszawa, 1969. (Monumenta Poloniae historica. Nova series 4/2) 61.11–14.

54 Nem állítom, hogy a szóban forgó nevek lengyel nyelvi háttérrel rendelkeznek, ugyanis a kérdést illetően eltérő vélemények alakultak ki. Egyes elképzelések szerint Beleknegini és Prokuj délszláv eredetű változatok (vö. Melich), másnál felvetődött a Prokuj görög eredete is (vö. Brückner), illetve a két név thietmari kitalációja (vö. Benkő). Erről lásd Melich János: *A honfoglalás kori Magyarország*. Bp., 1925. (A nyelvudomány kézikönyve I. 6.) 248–255.; Alexander Brückner: Ungarn und Polen. *Ungarische Jahrbücher* 4 (1924) 87. 1. j.; Benkő Loránd: Doboka és társai. *Magyar nyelv* 99 (2003) 407–409.

55 Az elmélet egyik támasza az a jól ismert tény, hogy Querfurti Brúnó Lengyelországban írta meg második Adalbert-életrajzát. A későbbi változat érdekessége, hogy a szerző nagyobb figyelmet szentel benne a magyarországi ügyeknek is, így csak itt emlékezik meg Géza és Sarolt alakjáról is. István szüleinek történetéről valószínűleg csak a korábbi legendaváltozat elkészülte után értesült. Ugyanakkor Brúnó és Thietmar narratívája olyan különbségeket mutat Géza és Sarolt alakjának leírásában, hogy az utóbbi szerző forrása bizonyosan nem a Lengyel Fejedelemségben összeállított szentéletrajz volt. Ezért is valószínű, hogy Querfurti Brúnó vagy köre nyomán kialakult szóbeli hagyományon keresztül került a lengyel elitől Thietmarhoz István szüleinek története, ez ugyanis jól magyarázná a tematikai hasonlóság mellett felbukkanó különbségeket.

alakok, részben a tartalom miatt sem Prokuj, sem pedig Géza és Sarolt története nem eredhetett István királyi udvarának propagandájából.

Milyen kép alakul ki I. Istvánról Merseburgi Thietmar krónikáját olvasva? Kiemelendő, hogy Thietmar elbeszélésének releváns (vagyis István korát érintő) részeiben nem játszik jelentős szerepet a magyar király. Ez észlelhető abból a tényből, hogy mindössze három helyen bukkan fel István személye a krónika szövegében. A magyar uralkodó tehát messze elmarad I. Boleszláv lengyel fejedelemtől a krónika narratívájában játszott szerepét illetően. Ez természetesen magyarázható mind Merseburg fekvésével, mind a politikai környezettel. Mindenképpen érdekes viszont, hogy a kevés említés is egyöntetűen pozitív irányba mutat István megítélése szempontjából. Mindhárom bejegyzést összeköti, hogy István a krónikában mindig a Bátor Boleszlávval való összevetés keretében szerepel, vagyis Szent István pozitív hangvételű ábrázolása végső soron Thietmar szerzői döntése volt. Ugyanakkor mind a tartalom, mind a személyével kapcsolatos hangulat kialakításában feltételeznünk kell a magyar uralkodó propagandáját, amelyet diplomáciai csatornákon keresztül terjesztett III. Ottó és II. Henrik udvarában.

Brúnó magyarországi útjai Szent István hatalmi törekvéseinek szolgálatában

Hogy érthetővé váljon Augsburgi Brúnó magyarországi útjainak jelentősége, érdemes röviden átvonnunk I. István külpolitikájának alapvonásait, illetve részletesebben foglalkoznunk a magyar király Brúnó látogatásai idején fennálló helyzetével. István uralkodása kezdetén csak a Kárpát-medence töredéke, a Győr, Esztergom, Veszprém és Kalocsa vonzáskörzete felett rendelkezett közvetlen fennhatósággal, kiegészítve a későbbi Somogy megye területével Koppány legyőzése után.⁵⁶ Az első magyar király politikájának homlokterében tehát a Kárpát-medence egyesítésének programja állt, amely mai tudásunk szerint István uralmának nagy részét kitöltötte – habár a folyamat kronológiája nem egyértelmű.⁵⁷ Ezzel összhangban a szerveződő keresztény Magyar Királyság intenzív diplomáciát, de többnyire békés külpolitikát folytatott a 11. század első harmadában a Kárpát-medencén kívüli hatalmakkal.⁵⁸ A konfliktuskerülő diplomácia többek között a magyarországi egyházszervezést és térítést is nagyban segítette.

Különös figyelmet kell szentelnünk a Magyar Királyság és a Német-római Birodalom kapcsolatának. A Magyar Fejedelemség, majd Királyság németbarát politikáját Gézától örökölte meg István, aki viszont törekedett arra, hogy diverzifikálja országa diplomáciai

56 Kristó Gyula: Orientációs irányok a Kárpát-medencében az ezredforduló táján. In: uő: *Írások Szent Istvánról és koráról*. Szeged, 2000. 13–14.; Uő: Koppány felnégyelése. In: uo. 54.; Thoroczkay Gábor: Szent István egyházmegyéi. Szent István püspökei. In: uő: *Írások az Árpád-korról. Történeti és historiográfiai tanulmányok*. Bp., 2009. (TDI Könyvek 9) 41. Kristó nem számította Kalocsát István örökölt területeihez.

57 Kristó: Orientációs irányok, 13–16. Vő. Györffy: *István király*, 163–176. István „országegyesítésének” két különösen problematikus – István hódításainak kronológiáját is érintő – pontja van: Keán és Ajtony esetei. A két vezető körüli historiográfiai kérdésekre a későbbiekben visszatérünk.

58 Makk: *Magyar külpolitika*, 46.

kapcsolatait, és csökkentse a német befolyást.⁵⁹ Gizella és István házassága bizonyosan sokat segített a Magyar Királyság és a Német-római Birodalom közötti kapcsolat stabilizálásában. E házassági szerződés egyszerre mutatja az Árpád-ház magas presztízsét és korai külpolitikájának geopolitikai horizontját.⁶⁰ István külön szerencséje volt, hogy a diplomáciai kapcsolatok szempontjából is veszélyes uralkodóváltásnál sógora, II. Henrik került a birodalom trónjára.

Milyen volt István megítélése a Német-római Birodalomban II. Henrik idején? Ahogy fentebb levezettük, Thietmar krónikájának különböző részein István hol egyházalapítóként, hol erkölcsös és jámbor királyként, illetve győztes hadvezérként jelenik meg. Ezek a jellemzések bizonyosan annak a propagandának és reprezentációnak az elemei, amelyet István követein keresztül terjesztett a német-római birodalmi udvarban és azon keresztül az egyházi elit köreiben. A merseburgi püspök többszörös egyházalapításra és győzelmek sorozatára utal konkrét eseményeknél, mint a koronázás és egy lengyel erőd bevétele, ami az előbbi tettek tervszerű híresztelését sugallja. Ugyanennek a diplomáciai tevékenységnek a nyomát lelhetjük fel a *Hildesheimi Évkönyvek* azon bejegyzésében, amely Gyula legyőzését és országa megtérítését beszéli el. A szövetséges magyar király Gyula elleni győzelme jól csenghetett az uralmát nehézkesen, de szintén sikeresen megszilárdító II. Henrik udvarában.

Augsburgi Brúnó Magyarországra jöttkor István már a kezében tudhatta Erdélyt. A *Hildesheimi Évkönyvek* által 1003-ra datált hadjárattal a magyar király egyik legfőbb riválisát állította félre.⁶¹ Az „országegyesítés” azonban még távolról sem ért véget. Ajtony területei még mindig függetlenek maradtak, a titokzatos fekete magyarok szállásterülete II. Henrik testvérének első magyarországi tartózkodása idején még nem volt István fenntartósága alatt.⁶² Szintén kérdéses olyan vidékek viszonya a Magyar Királysággal, amelyeket Aba Sámuel, illetve Vata vezetett.⁶³ Összességében tehát elmondható, hogy Augsburgi Brúnó érkezése nem sokkal egy jelentős győzelem után érte Istvánt, aki azonban még messze volt elsődleges politikai célja, a Kárpát-medencei dominancia megvalósításától. Ilyen körülmények között a már megkoronázott német király politikai ellenlábásának

59 Makk Ferenc: Géza fejedelem és Szent István külpolitikájáról. In: *Államalapítás, társadalom, művelődés*. Szerk. Kristó Gyula. Bp., 2001. (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 27) 88–91. Vö. Kristó: Orientációs irányok, 13.

60 Báling: *Az Árpád-ház hatalmi kapcsolatrendszerei*, 115.

61 Erdély bekebelezésének folyamata hosszú ideig kérdéses volt, mivel a 14. századi krónikakompozíció Gyula mellett egy bizonyos Keán fejedelemségének hódoltatását is megemlíti: *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV*. In: *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. I–II. Ed. Emericus Szentpétery. Bp., 1999. I. 315–316. [66. fejezet.] A Keán-történet legkitartóbb támogatója Kristó Gyula volt. Lásd Kristó Gyula: *Feudális széttagolódás Magyarországon*. Bp., 1979. 103–110.; Uő: A 10. századi Erdély politikai történetéhez. *Századok* 122 (1988) 30–33.; Uő: Keán, Szent István ellenfele. In: Kristó: *Írások Szent Istvánról*, 63–77. Az újabb munkák kétségbe vonják Kristó téziseit. Lásd Thoroczkay Gábor: *Megjegyzések Erdély államalapítás-kori történetéhez*. Keán kiléte és egyes kapcsolódó kérdések. In: uő: *Ismeretlen Árpád-kor. Püspökök, legendák, krónikák*. Bp., 2016. 9–28.

62 Kristó: Koppány felnégyelése, 57–58. Vö. Györffy: *István király*, 165–166., aki a fekete magyarok szállásterületét Ajtony uruságával azonosítja.

63 Lásd Kristó: Koppány felnégyelése, 59–60.

befogadása érzékeny ügy lehetett István számára úgy, hogy semmilyen ellenséges szándéka nem volt II. Henrikkel szemben.

Amikor Augsburgi Brúnó és II. Henrik thingai kibéküléséről beszélünk, tulajdonképpen egy összetettebb tárgyalássorozatot gyaníthatunk az esemény mögött. Thietmar és Adalbold is csak egy küldöttséget említenek, amely Brúnót kísérte Thingauba. Nehéz azonban elképzelni, hogy Brúnó el mert volna indulni a birodalomba anélkül, hogy ne lett volna bizonyos a súlyos megtorlás elkerülésében. Analógiaként Schweinfurti Henrik esetét is említhetjük, aki bizalmasait küldte előre a Merseburgban tartózkodó II. Henrik elé, az őrgróf pedig csak a visszafogott büntetés garanciája mellett merészkedett visszatérni Csehországból. Ha figyelmesen elolvassuk Thietmar és Adalbold elbeszéléseit, a thingai találkozó ceremóniális jellege erőteljesebben megnyilvánul a leírásokban, mint a nordgauri őrgróftól érkező küldöttek fogadása esetében.

Van még egy részlet, amely összetettebb diplomáciai folyamatot sejtet Brúnó első útja körül. Ugyan Adalbold szerint Bajor Gizella Brúnó és István közötti közvetítésben vállalt szerepet, a magyar királyné ennél is nagyobb részt vállalhatott az ügy körüli kommunikációban.⁶⁴ Bár egyértelmű forrás híján csak elméletekbe bocsátkozhatunk, nem lehetetlen, hogy Burgundiai Gizellát közvetlenül lánya bátorította közbeavatkozásra küldötteken keresztül.⁶⁵ Így a két hatalom között számolhatunk a thingai követjárást megelőző tárgyalással II. Henrik fivérével illetően.⁶⁶ Nyilvánvaló, hogy a felfokozott követküldésre az ügy érzékenysége miatt volt szükség, azonban a veszély ellenére már az előzetes tárgyalás vagy tárgyalások folytán haszonnal kecsegtetett Brúnó magyarországi ortalma a magyar királyi udvar számára, hiszen ürügyet szolgáltatott arra, hogy a szomszédos hatalommal felpörgesse a diplomáciai kapcsolatokat.

Nagyobb figyelmet kell szentelnünk annak a részletnek, hogy a végső, inkább formális és ceremóniális jellegű alkalomra már István küldte követeit. Ezt a reprezentációra különösen alkalmas eseményt felhasználhatta a magyar uralkodó arra, hogy hatást gyakoroljon a birodalmi elitre, és annak köreiben tovább építse a magáról mutatni kívánt képet. Az eseményen ennek szócsovei a magyar követek lehettek. Thietmart és Adalboldot

64 Lásd Györffy: *István király*, 279.; Stefan Weinfurter: *Heinrich II. (1002-1024). Herrscher am Ende der Zeiten*. Regensburg, 1999. 114., akik elképzelhetőnek tartják Gizella részvételét II. Henrik és Brúnó kibékítésében.

65 Hasonló eset rajzolódik ki Thietmar krónikájában, amikor II. Henrik sógora és Kunigunda királyné fivére, Adalbero a trieri érsekség élére készült. Thietmar elbeszélésében jól kirajzolódik, ahogy az érsekjelölt testvér érdekében a rokonság egy része összehangoltan igyekezett meggyőzni a rokon egyházi kinevezését ellenző II. Henriket. *Die Chronik des Bischofs Thietmar*, 316. [VI. 35.] A forrásból kivehető szervezett nyomásy gyakorlás mögött élénk kommunikációt kell feltételeznünk Kunigunda és családja között.

66 Az egyetlen korlátozó tényező, amely miatt nem számolhatunk nagyon hosszas és összetett tárgyalássorozatról, az a források által biztosított kronológia, amely szűk időkeretek közé szorítja az eseményeket. Thietmar és Adalbold alapján legjobb esetben másfél hónapnyi idő alatt kellett lefolytatni a Brúnóval kapcsolatos tárgyalásokat. Henrik Itáliába vezető útja során nagyrészt 600-800 km távolságra lehetett a Magyar Királyság azon részétől, ahol István udvara a legnagyobb eséllyel tartózkodott akkor. Pierre Fütterer Thietmar itineráriumát elemző tanulmánya azonban rávilágít arra, hogy a korszakban nem volt lehetetlen nagy távolságokat is megtenni rövid idő alatt. Példaként felhozható, hogy Thietmar 1012. június 12. és 14. között Magdeburgból Gronéba [ma Göttingen városrésze] utazott, amely a legrövidebb útvonallal is 159 kilométeres távolságot jelentett. Pierre Fütterer: *Thietmar on Tour. Zum Itinerar des Bischofs von Merseburg*. In: *Thietmar von Merseburg zwischen Pfalzen*, 51–52.

nem meglepő módon a thingai találkozó ezen része már nem érdekelte. Így a magyar követek reprezentatív tevékenységéről nincs adatunk.

Ráadásul, ha az eseményt össze akarjuk kötni a fentebb már tárgyalt elemekkel, amelyek István önreprezentációját alkották, nehéz konkrét kapcsolatokat találni. A magyar követek feleleveníthették István katonai sikereit – különösen Erdély hódoltatását –, amelyeknek aktualitást az adott, hogy Thingauban Henrik itáliai hadjáratra vonuló hadserege táborozott.⁶⁷ Még aktuálisabb lehetett István egyházalapító, -szervező szerepe a követség által közvetített üzenetben, amennyiben az erdélyi püspökség esetében elfogadjuk a korai, 1003-as alapítási dátumot.⁶⁸ A magyar király erkölcsiségének és jámborságának hirdetésére a szokásosnál aktuálisabb alkalmat adott Brúnó kísérete, hiszen István morális kiválóságának általános üzenetére fel lehetett fűzni a testvérek kibékülésében játszott közvetítő, támogató, oltalmazó szerepét. A példák jól illusztrálják, hogy Brúnó első útja és a thingai találkozó elméletileg remek lehetőséget biztosíthatott arra Istvánnak, hogy reprezentációjának a thietmari narratívából kiszűrhető három tematikus pillérére aktuális propagandát építsen a német-római birodalmi udvar befolyásolására.

Augsburgi Brúnó személyén keresztül még jobban megfoghatók azok az előnyök, amelyeket István élvezett II. Henrik testvéreinek első magyarországi útjának köszönhetően. István és Gizella segítségével és sikeres diplomáciája után Brúnó a magyar királyi pár lekötöztetjé lett. Ennek az esetnek a vonatkozásában nincs egyértelmű adatunk, de analógiaként Thietmar krónikájából és Querfurti Brúnó leveléből látható, ahogy I. Boleszláv a vele kapcsolatba kerülő szász előkelőket – köztük magát a térítő püspököt – próbálta felhasználni II. Henrik és udvarának befolyásolására.⁶⁹ A kibékülés után II. Henrik előbb kancellárrá, majd Augsburg püspökévé tette fivérét. Mindkét kinevezés azt jelentette, hogy a Német-római Birodalom politikai életének legmagasabb szintjein mozgott egy a magyar udvarral rokonszenvező személy. Az sem elképzelhetetlen, hogy István nyíltan támogatott egy olyan egyezséget, amely kimozdította Brúnót politikai elszigeteltségéből.

Szót kell ejtenem Brúnó mozgásának jelentőségéről is. Az eddigiekben inkább a thingai találkozó feltételezhető hasznát ecseteltem, ami inkább Brúnó jelenlétéhez kötődik, helyváltoztatása ebben a megvilágításban csak közvetett szerepet játszik. A későbbi püspök mozgásának jelentőségét így inkább menekülésén keresztül vizsgálhatjuk. Ahogy már a korábbi fejezetekben említettem, Boleszláv és István *asylumot* adott a német király test-

67 Thietmar és Adalbold szövegéből tudjuk, hogy Henrik Thingauhoz sereggel vonult. *Die Chronik des Bischofs Thietmar*, 278. [VI. 3.]: „Ipse autem cum exercitu progreditur usque ad locum, qui Tinga dicitur.”; van Rij: *De Vita Heinrici II*, 78. [32. fejezet]: „Cum his inde progrediens, ut congregaretur exercitus, in loco, qui dicitur Tinga, substitit.” Így Brúnó és a magyar követek fogadásának talán a szokásosnál többen lehettek szemtanúi a birodalmi elitből.

68 Forráshiány miatt nehezen megválaszolható, mikor is alapították a latin rítusú püspökséget Erdélyben. Felmerült, hogy az istváni berendezkedés kezdeteikor (1003) történt az egyházmegye felállítása, miként az is, hogy az 1009-es egyházalapítási hullám idején. Kristó Gyula: *Szent István püspökségei*. In: uő: *Írások Szent Istvánról*, 124–126.; Györffy: *István király*, 183.

69 Thietmar példáihoz lásd *Die Chronik des Bischofs Thietmar*, 241., 292., 382. [V. 18., VI. 14., 90.] A krónikában említett esetek hosszú távú előnyt nem jelentettek sem a lengyel fejedelemnek, sem a hozzá kötődő szász előkelőknek, mivel a rendszeres háborúk alatt az ilyen kapcsolatok láthatóan rombolták az utóbbi csoportba tartozó személyek hazai megítélését. Brúnó esetéhez lásd Bonifatius *archiepiscopus*, 46.22–48.29. [7. sz.]

vérének – előbbi Schweinfurti Henriknek is. A befogadó uralkodók természetesen különböző módon használták fel a menedéknyújtás politikai előnyeit. Boleszláv a nordgaui őgróf és Brúnó menekülésére is hivatkozhatott, amikor újabb támadást tervezett a birodalom ellen. A testvéreket kibékítő István számára nyilván más megoldást jelentett sógorának menekülése. Az *asylum* nyújtása nagyobb súlyt adott a magyar király segítségének, és a Brúnót kísérő követek bizonyosan hivatkoztak erre a tényre uruk támogatásának hangoztatásakor. Bár István alkalmi reprezentációjának kulcsszavai a menedéknyújtás és a támogatás, az adott esetben ezek értelmezhetetlenek Brúnó menekülésének ténye nélkül, tehát a rokon mozgása alapvetően meghatározta a magyar uralkodó lépéseit.

Brúnó második útjáról rendkívül kevés adatunk van, a politikai körülményeit azonban valamivel egyszerűbb felvázolni. A Német-római Birodalom válságba került a Lengyel Fejedelemséggel 1007 tavaszán kiújuló háború folytán. A német király keleti szövetségeseinek nyomására indított konfliktus rossz pillanatban tört ki, mivel II. Henrik 1006 óta küzdött IV. Balduin flandriai és I. Lambert leuveni gróffal a Valenciennes-i Grófság feletti fennhatóság eldöntése ügyében.⁷⁰ A birodalom erejének megosztottságát kihasználva Boleszláv csapatai 1007 nyarának végére elfoglalták a Lausitz-i Őrgrófságot és Bautzent. A szakirodalom régóta értelmezi ezt a katonai kudarcot II. Henrik Szent Istvánhoz intézett kérésének és Augsburgi Brúnó magyarországi követjárásának kiváltójaként, ami végül a Magyar Királyság beavatkozásához vezetett.

Érdekes módon Magyarország 1007 körüli fejleményeiről nincs egyértelmű adatunk. Nincs jele annak, hogy Erdély 1003-ra datált elfoglalása után István számottevő eredményt ért volna el a Kárpát-medence egyesítését illetően. Querfurti Brúnó feljegyzései alapján István politikájának elsődleges célja már 1004-ben az uralmától független fekete magyarok szállásterületének bekebelezése lehetett, mely célkitűzése még mindig nem valósult meg, amikor Querfurti Brúnó 1007 végén vagy 1008 első hónapjaiban elhagyta a Magyar Királyságot.⁷¹ A pécsi püspökség alapítását manapság leginkább a fekete magyarok behódolásához köti a törtéénészszakma, erre az eseményre azonban csak 1009-ben került sor.⁷² Arról, hogy a később Baranya és Tolna vármegyékbe szervezett terület bekebelezése István nyílt katonai beavatkozásával valósult meg, Chabannes-i Adhémar krónikájának C változata számol be.⁷³ Az itt levezetett magyarázat alapján annyi kijelenthető, hogy Augsburgi Brúnó követjárása olyan időszakban érte el I. Istvánt, amikor a magyar király erőforrásait még nagyban lekötötte egy nehézkesen haladó vállalkozás.

70 *Die Chronik des Bischofs Thietmar*, 312–314. [VI. 33.]

71 *Vita Quinque Fratrum Eremitarum*. Ed. Jadwiga Karwasirńska. Warszawa, 1973. (Monumenta Poloniae Historica. Series nova 4/3) 52.3–4.; Querfurti Bruno levele, 138.; Bonifatius archiepiscopus, 45.15–16.

72 Kristó Gyula: A fekete magyarok és a pécsi püspökség alapítása. In: uő: *Írások Szent Istvánról*, 79–87.; Koszta László: A püspökség alapítása. In: *A Pécsi Egyházmegye története. I. A középkor évszázadai (1009–1543)*. Szerk. Fedeles Tamás – Sarbak Gábor – Sümei József. Pécs, 2009. 18–30. Vö. Györffy: *István király*, 182–183., aki a pécsi püspökség alapítását egyszerűen a magyarországi egyházszervezet átalakításának részeként értelmezte, amelyre Ajtony Györffy által 1008-ra datált legyőzése után került sor.

73 Ademari Cabannensis Chronicon. In: *Ademari Cabannensis Opera omnia*. I. Ed. P. Bourgain – R. Langes – G. Pon. Turnhout, 1999. (Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis 129) 155. [III. 33.]; Kristó: A fekete magyarok, 81–82.

A fenti körülményeket tekintetbe véve Brúnó 1007-es magyarországi küldetésének rendeltetésével kapcsolatban a következő észrevételeket tennénk. Az augsburgi püspök látogatásának pontos dátumait nem ismerjük, így csak feltételezhetjük, hogy a bambergi püspökség alapításáról döntő, 1007. november 1-én tartott frankfurti zsinat előtt kereste fel István udvarát. Ezen a színóduson mind Brúnó, mind Anasztáz [Aserik?] esztergomi érsek részt vett. Végso soron a két esemény kronológiai rendjétől függetlenül szoros kapcsolatot kell gyanítanunk a magyarországi út és a zsinat között. Brúnó második magyarországi útját illetően kétségtelenül II. Henrik és I. Boleszláv újabb háborúja lehetett a legfontosabb körülmény, amely a német és a magyar udvar között a diplomáciai tárgyalások alapját adhatta. Azt is tudjuk különböző forrásokból, hogy a Magyar Királyság beszállt a háborúba a Német-római Birodalom oldalán. Mégis felmerül továbbra is a kérdés, hogy mi lehetett a kapcsolat a bambergi püspökség ügye, Brúnó magyarországi követjárása és a lengyelek elleni háború között.

Augsburgi Brúnó követségekor és a frankfurti zsinat idején tulajdonképpen I. Istvánnak és II. Henriknek is szüksége volt a másik támogatására. Az események értelmezésének egyik kulcsa lehet a Majna partjánál tartott gyűlés egyházi jellege. István ekkor már láthatta, hogy a fekete magyarok térítése és hódoltatása nem a megfelelő ütemben halad. Emellett lehetséges, hogy már ekkor tervben volt a magyarországi egyház átszervezése. Köztudott, hogy ezekben a kezdeti években a magyarországi egyházszerzés minden szinten külföldi segítséget és személyzetet kívánt.⁷⁴ Querfurti Brúnó itteni tevékenységén keresztül tisztán látni, ahogy egy jól meghatározható feladatban a Német-római Birodalom támogatást nyújtott a Magyar Királyságnak a megfelelő egyházi személy biztosításával. Nem elképzelhetetlen, hogy István további támogatást szeretett volna II. Henrikől a fekete magyarok térítéséhez és a nagyobb szabású egyházszerzéshez.⁷⁵ Ez a felvetés azért sem elképzelhetetlen, mert Querfurti Brúnó levele arra is rámutat, hogy II. Henrik érdeklődést mutatott a térítő püspök tevékenysége iránt. Augsburgi Brúnó egyik feladata lehetett a térítést érintő helyzetjelentés, amelyhez fel kellett vennie a kapcsolatot névrokonával.

A magyarországi térítés iránti érdeklődésen túl II. Henrik indokai egyszerűen megfoghatók. Mivel a birodalom láthatóan nem bírta el, hogy II. Henrik egyszerre harcolt IV. Balduin flandriai gróffal és I. Boleszláv lengyel fejedelemmel, a német és itáliai királynak szüksége volt egy szövetségesre, aki megosztotta volna Boleszláv figyelmét. A számba jöhető friss támogatók köre igen szűk volt, mivel a luticsok, Wolin városa és a cseh fejedelem már a háború előtt Henrik szövetségesei voltak.⁷⁶ Magyarország volt az egyetlen államalakulat, amely a közelben volt és új erőket vethetett be a konfliktusban.

Az, hogy István számára milyen haszonnal járt Augsburgi Brúnó második magyarországi útja, erősen függött attól, hogy milyen időbeli viszonyban állt ez a követjárás

⁷⁴ Lásd Thoroczkay: Szent István egyházmegyéi, 33–50.

⁷⁵ Vö. Varga: *Ungarn und das Reich*, 86–87. Varga szerint Aserik frankfurti és bambergi látogatásai a magyar és a birodalmi egyházak közötti jó kapcsolatra vezetnek vissza, magam viszont a frankfurti út mögött komolyabb politikai hátteret látok.

⁷⁶ II. Henrik szövetségi rendszerére jó rálátást biztosít a háború kitöréséről szóló thietmari elbeszélés, lásd fentebb.

a frankfurti zsinattal. Amennyiben a novemberi szinódus előtt jött II. Henrik testvére, akkor Querfurti Brúnó segítségével a magyar király előadhatta neki a fekete magyarok térítésével és az egyházszervezéssel kapcsolatos problémákat. Augsburgi Brúnó küldése jelezhetette Istvánnak II. Henrik kérésének súlyát, és a magyar udvar megláthatta a lehetőséget arra, hogy igényeit megfelelő körülmények között, a frankfurti zsinaton a birodalmi udvar és egyházi elit elé terjessze. Ez alapján István egyszerre kérhette Brúnót arra, hogy értesítse Henriket a magyar király egyházi ügyekkel kapcsolatos igényeiről és a lengyelek elleni háborút illető – talán már ekkor pozitív – hozzáállásáról, illetve arra, hogy később támogassa a magyar követ fellépését a frankfurti zsinat idején.⁷⁷

A tárgyalások sikerességét illetően mindenképpen ki kell térnem arra a kérdésre, hogyan függ össze Augsburgi Brúnó tevékenysége a fekete magyarok kérdésének általunk is ismert lezárásával. Mindenképpen érdekes fejlemény, hogy a fekete magyarok hódoltatása és megtérítése előtt nem sokkal egy német-római követségről van tudomásunk, miközben Querfurti Brúnó utalásai alapján egy – a pécsi egyház alapításánál is jelen lévő Azo ostiai bíboros püspökkel azonosított – pápai legátus segítségével tudott István pontot tenni az ügy végére 1008-ban. Bő egy évtizeddel ezelőtt Koszta László fejtette ki azt a nézetét, hogy Azo fontos szerepet játszott a Dunántúl déli részének megtérítésében, és nem csak az újabb egyházalapítások ceremonális megerősítését szolgálta jelenlétével. Koszta azt is hangsúlyozta, hogy a pápai legátussal a német-római befolyás növekedését kívánta elkerülni, és ennek érdekében a magyar király közvetlenül a pápasággal vette fel a kapcsolatot.⁷⁸ Arra, hogy miként viszonyult egymáshoz Henrik és István tárgyalása, illetve Azo legátusa, véleményem szerint a frankfurti zsinat ad választ. II. Henrik nemcsak pápai hozzájárulást kért a bambergi püspökség alapításához, hanem a római egyház közvetlen fennhatósága alá helyezte az új egyházmegyét. Ez alapján a német király szemében elfogadhatóvá vált, hogy a szövetséges Magyarországra is pápai küldöttség érkezen a térítés és az egyházszervezés támogatására. A Szentszékkal való tárgyaláshoz is a bambergi egyházalapítás adhatott mintát István számára.⁷⁹ Mindezeket figyelembe véve az, hogy a térítés és egyházszervezés felgyorsításához I. István végül nem II. Henrik szűkebb környezetéből szerzett személyi háttérrel, nem jelentette az előkészítésben szerepet vállaló Brúnó és Aserik 1007-es követjárásainak kudarcát.

István és Henrik 1007-es tárgyalásainak másik témája, a lengyelek elleni háború is kérdéseket vet fel. Nem tudjuk bizonyossággal, hogy a Magyar Királyság mikor lépett be a háborúba a Német-római Birodalom oldalán. Egyedül abban lehetünk biztosak Thietmar

77 Vö. Makk: *Magyar külpolitika*, 48., aki 1008-ra teszi Brúnó magyarországi követjárását. Véleményem szerint Makk Ferenc dátuma még egy év eljei látogatás esetén is erősen feszítené azon események kronológiáját, amelyeket Querfurti Brúnó levele és halálának lehetséges rekonstrukciója feltételez, vagyis a térítő püspök és Henrik testvérenek magyarországi találkozását, a későbbi mártír Magyarországból való távozása és levelének megírása között eltelt egy esztendőnél is hosszabb időtávot, illetve 1009 februárjában vagy márciusában bekövetkezett halálát.

78 Koszta László: Querfurti Brúnó és Azo ostiai püspök. Két külföldi klerikus és a püspökségi szervezet továbbépítése 1009-ben. *Belvedere* 24 (2012) 4. sz. 30–36.

79 E tekintetben érdekesnek találom Koszta: Querfurti Brúnó és Azo, 35. azon felvetését, amely párhuzamot von a bambergi püspökséget megalapító frankfurti zsinat és a pécsi egyházmegyét létrehozó győri zsinat között.

és különböző lengyel történeti művek alapján, hogy valamikor konfliktus keletkezett a lengyelek és a magyarok között. II. Henrik és I. Boleszláv három időszakban (1003–1005, 1007–1013, 1015–1018) vívott háborút egymással. Györffy György a harmadik szakaszhoz, illetve a Morva- és Vág-völgyi határvárak körüli konfliktushoz kötötte a Thietmar által említett ostromot.⁸⁰ Bár a Boleszláv és István küzdelméről kialakult lengyel történeti hagyományt illetően erős kétségek támadtak elsősorban a magyar kutatók körében, a lengyel fejedelem sikereiről szóló krónikabejegyzéseknek lehettek alapjai.⁸¹ Ehhez érdekes adalékot szolgáltat, hogy Thietmar egyértelműen lengyel birtoknak vélte Prokuj-Gyula erődítményét. Ugyanakkor a vár védelmével valószínűleg éppen azért bízták meg István nagybátyját, mert az eredetileg Magyarországhoz tartozhatott. A merseburgi püspök nem érzekelte vagy nem tudta, hogy a magyarok sikeres ostroma visszafoglalás volt, ami arra utalhat, hogy a lengyelek és a magyarok konfliktusa hosszabb időszakra húzódott el. Igen nagy a valószínűsége, hogy István már Henrik és Boleszláv háborújának második szakaszában is részt vett. A fekete magyarok jelentette probléma miatt talán csak 1009-ben vagy röviddel utána fordulhatott a magyar király a lengyel fejedelem ellen. Így volt arra idő, hogy a Morva- és a Vág-völgyért folyó lengyel–magyar konfliktusnak is jól elkülöníthető szakaszai alakuljanak ki: az első szakasz inkább Boleszláv sikereit hozta, forrásul szolgálva a lengyel történeti hagyomány túlzó narratíváinak, a második időszak pedig István győzelmével zárult, ahogy utóbbira Thietmar is utal krónikájában.

Összegzés

A tanulmány rámutat arra, hogy mennyi szempontot be lehet emelni olyan esemény vizsgálatába is, amelyről forrásaink néhány sor erejéig emlékeznek meg. Az elemzés azt a kérdést feszegette, hogyan használta fel I. István magyar király Augsburgi Brúnó útjait saját hatalmi érdekeinek, befolyásának megtartására vagy növelésére. Elemzésem szerint István összetett módon próbálta felhasználni Augsburgi Brúnót. A vizsgálati eredmények terén azonban egyfajta aszimmetria figyelhető meg Brúnó két útjának elemzésében. A különbség mögött a két eset forrásadottságát kell látnunk.

Az első út néhány mozzanata kapcsán az eseményre vonatkozó forráshelyek állításaiból lehetett következtetéseket levonni, kiemelve itt a Brúnó meneküléséből és a neki nyújtott *asylumból* származó politikai haszon kérdését. Ezen túlmenően azonban inkább csak elméleteket lehet megfogalmazni az első esethez kötődő thingai találkozót illetően – még ha a felhozott érvekből logikus kép is áll össze. A tanulmányban felvázolt elmélet szerint a testvérviszályt elsimító tárgyalásokon a magyar királyi udvar több téren is erényt kovácsolt abból, hogy II. Henrik viszonylag frissen került hatalomra, és uralmának megszilárdítása még mindig folyamatban volt. István számára Brúnó és Henrik kibékítése azzal az előnnyel járt, hogy az új kormányzat alá került birodalomban növelni tudta presztízsét.

⁸⁰ Györffy: *István király*, 280–282.

⁸¹ Lásd uo. 61–63.; Bagi Dániel: Szent László és Szent István Gallus Anonymus gesztájában. *Megjegyzések a III. könyv 25. fejezetéhez. Századok* 139 (2005) 312–315.

A második útról, az augsburgi püspök követjárásáról olyan kevés adatunk van, hogy abból szinte csak II. Henriknek a magyarországi hittérítés iránti érdeklődésére lehet következtetni. A további következtetések lényegében a politikatörténeti és diplomáciai körülmények bevonásával kialakított felvetéseken alapulnak. A második magyarországi látogatásnál és az azzal összekapcsolható frankfurti zsinaton az augsburgi püspök közvetítő szerepet kaphatott Istvántól, hogy a fekete magyarok megtérítésével és hódoltatásával kapcsolatos magyar kérések figyelmet kapjanak a Német-római Birodalomban, amely cserébe a lengyelekkel vívott háborúba kívánta bevonni a Magyar Királyságot.

Természetesen az első út értelmezését sem könnyítik meg a rendelkezésre álló források. A vonatkozó szövegrészek kontextusának elemzése kimutatta, hogy nem I. István sógorának útjai voltak az elbeszélések fókuszában. Thietmar művében egy igen összetett elbeszélés fedezhető fel, ugyanis abban egyszerre jelenik meg a rokonságnak, II. Henrik uralkodásának, illetve Boleszláv és István szembeállításának narratívája; Adalbold pedig lényegében a megbánás és erkölcsiség témájára fekteti beszámolójának alapjait.

Thietmar továbbá István diplomáciai (vagyis hatalmi) törekvéseinek egyes elemeire is rálátást biztosít a magyar uralkodót érintő krónikarészekben. Thietmar Istvánról szóló bejegyzései nemcsak személyes értékítélet jeleit mutatják, hanem egy politikai narratíva átvételét is sejtetik. Véleményem szerint a Thietmar művében is olvasható István-kép alapjai a magyar királyi udvar propagandisztikus tevékenységére vezethetők vissza. Erre utal valójában a *Hildesheimi Évkönyvek* szintén propagandajelleget mutató bejegyzése is, amely I. István Gyula felett aratott erdélyi győzelméről közvetít.

A magyar királyról szóló thietmari bejegyzéseket végigkísérő – a Boleszlávot és Istvánt érintő – ellentétes szemléltetés kulcsfontosságú a tanulmány szempontjából, mivel több tényezőt, Brúnó első útjának történetét, a magyar király ábrázolását, valamint az istváni politika bizonyos sajátosságait is összeköti. A krónikában található formában ez az ellentétpár alapvetően szerzői konstrukció, mivel olyan helyeken is a narratíva alapját képezi, amikor a két uralkodó valójában nem állt szemben egymással. Boleszláv és István összehasonlítása mégis sok információval szolgál, mivel az összevetés szempontjait Thietmar az uralkodók tényleges cselekedeteire alapozta. Ráadásul ez a szerzői konstrukció azért is nyújt segítséget, mert a lengyel fejedelemről írt hosszabb szövegrészek érthetőbbé teszik a párba állított Istvánt rövidebben taglaló szakaszok mondanivalóját.

Ha a két magyarországi utat együtt vizsgáljuk, egyebek mellett az István és Brúnó között kialakuló kölcsönösség is kirajzolódik: előbbi nyert egy képviselőt a magyar ügyeknek a szomszédos hatalom berkein belül, utóbbi pedig éppen a magyar király segítségének köszönhetően országa hatalmi központjához közel maradt hosszú éveken keresztül.

CONTENTS

STUDIES

- Márton Rózsa** *Bruno of Augsburg and Saint Stephen. A Case Study on the Political Aspects of Individual Movement* 615
- Levente Nagy – Emőke Rita Szilágyi** *From Hollókő to Esztergom. New Data on the Genealogy of the Oláh, Hunyadi and Dracula Families* 639
- János Buza** *A Preface of the Financial Crisis. In the Wake of Article 28 of Law 1613* 669
- Gergely Romsics** *Interest, Influence, Empire. Balkan Expansion in Hungarian Foreign Policy Planning, 1917–1918* 679
- Márta Hantos-Varga** *Benchmarks for Political Action Based on Christian Theories of the State and the Declarations of the Holy See* 705
- Andor László** *The Influence of Gyula Szekfű's Historiographical Views in his Own Time* 737
- Attila Novák** *Kibbutz and Cooperatives, or Cooperative Ideas in 1960's Hungary – with Israeli Echoes* 753

DEBATE

- Gábor Gyáni** *On a Style of Debate* 765
- Béla Tomka** *On Contemporary History Research and the Veto of Sources* 775
- Tibor Valuch** *Objectively about Contemporary History and the Society of State Socialism. Comments on the Article by Gergely Krisztián Horváth* 781
- Zsuzsanna Varga** *Discussion Article or Indictment?* 791
- Gergely Krisztián Horváth** *On the Margins of a Cancelled Debate* 799

E számunk szerzői

Buza János, történész, nyugdíjas egyetemi tanár [Budapesti Corvinus Egyetem] ● Gyáni Gábor, kutató professor emeritus, HUN-REN BTK TTI, Újkori osztály ● Hantos-Varga Márta, PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Interdiszciplináris Doktori Iskola ● Horváth Gergely Krisztián, tudományos főmunkatárs, HUN-REN BTK TTI, Vidéktörténeti osztály, MTA-BTK „Lendület” Tíz generáció kutatócsoport-vezető ● László Andor, PhD-hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola ● Nagy Levente, habilitált egyetemi tanár, tanszékvezető, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Román Filológiai Tanszék ● Novák Attila, tudományos főmunkatárs, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Molnár Tamás Kutatóintézet ● Romsics Gergely, tudományos főmunkatárs, HUN-REN BTK TTI, Horthy-korszak osztály ● Rózsa Márton, projekt munkatárs, Bécsi Egyetem, Történelmi és Kulturális Tanulmányok Kara, Történeti Intézet ● Szilágyi Emőke Rita, tudományos munkatárs, HUN-REN BTK Irodalomtudományi Intézet, Reneszánsz osztály ● Tomka Béla, tanszékvezető, egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem, Jelenkortörténeti Tanszék ● Valuch Tibor, egyetemi tanár, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Történettudományi Intézet, Új- és Jelenkori Történeti Tanszék, kutató professzor, Társadalomtudományi Kutató Központ, Politikatudományi Intézet ● Varga Zsuzsanna, tanszékvezető, egyetemi tanár, oktató, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék, Történeti Intézet

(HUN-REN BTK TTI = HUN-REN [Magyar Kutatási Hálózat] Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet)

Az egyes számok megvásárolhatóak, illetve megrendelhetőek:

Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet

1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., B épület 4.44-es iroda

Telefon: +36-1-224-6700/4624, 4626-os mellék

E-mail: bardi.erzsebet@abtk.hu, terjesztes@abtk.hu

Penna Bölcsész Könyvesbolt

(hétköznapokon, 13 és 17 óra között)

1053 Budapest, Magyar u. 40.

Telefon: +36-30-203-1769

E-mail: info@pennakonyvesbolt.hu

A folyóirat teljes évfolyama előfizethető bármely
hírlapkézbesítő postahivatalnál.

**HUN
REN**

BÖLCÉSZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET

Ára: 1200 Ft

Előfizetőknek: 1000 Ft

